

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 271-222(497.11):17
ПНР

ДЕЈАН МИЛИЋ
Часопис „Херетикус”
Београд

ПРАВОСЛАВНИ КЛИР, ЗАКОНИ И ЗАШТИТА ВРЛИНА

„Много је горких било истина ...”
Ђура Јакшић

Сажетак: Српска православна црква, која је вековима била највећи гарант опстанка српског народа на овим просторима, из неких обичном оку још недокучивих разлога, нарочито у протекла два века често је долазила у несугласице па чак и отворене сукобе са многим знаменитим српским просветитељима. Тако су се на удару високих црквених кругова нашли људи попут Доситеја Обрадовића, Вука Караџића, Светозара Милетића, Лазе Костића, Васе Пелагића ... Но, био је то обрачун Цркве (неких кругова унутар Цркве) са Њеним живим неистомишљеницима. Последњих година, чудно, када Црква после дугогодишње доминације комуниста поново задобија место у друштву које јој припада, један део клира, посвађан у свему са Божјим заповестима, почиње свој обрачун са свима који на било који начин указују на велике аномалије у једном делу Црквене организације. На удар тог дела клира доспео је 130 година после своје смрти и Ђура Јакшић, велики српски песник и сликар, чију бисту је из порте манастира Св. Ђорђе у Доњој Сабанти уклонио архимандрит Сава, јер песнику наводно "због његовог недостојног и распусног живота није место у манастирској порти". Овакво поступање дела црквеног клира са српским великанима повод је за озбиљније разматрање свих проблема, афера и инцидената које потресају Цркву последњих година. Из свега се намеће потреба да Црква сама рашчисти све неправилност које штете Њеном угледу, за шта има упуриште и у државним законима и у сопственом Уставу.

Кључне речи: СПЦ, клерикализам, просветитељи, политика

Тешко да ико може оспорити чињеницу да је Српска православна црква у вековима ропства (од пада Деспотовине 1459. године до стварања модерне српске државе) уз огромне жртве и одрицања монаштва и свештенства успела да сачува лучу Светосавља у српском народу, чиме је сачувала и сам народ, те да Она је сте један од темељних стубова модерне српске државе. Али ...

Не може се, пак, са друге стране, пренебрегнути чињеница да су у протекла два века модерне Србије многе умне и часне главе имале често притајене несугласице, а каткад доспевале и у отворену заваду са Православном црквом, која их је доживљавала као своје непријатеље. Скоро по правилу те су несугласице и заваде биле последица реакције Цркве (то јест, делова црквене организације) на јавно ангажовање тих људи које је, по мненију неких црквених великодостојника, из неких, њима знаних разлога, било опасно по Цркву. Али ту се јавља један парадокс. Само побројавање имена најзначајнијих од „противника” Цркве може нам јасно показати да је њихово ангажовање у највећој мери било усмерено ка просвећењу српског народа.

Димитрије (Доситеј) Обрадовић, Вук Караџић, Светозар Милетић, Лаза Костић, Васо Пелагић ... (да не набрајамо више) су своје плодне животе подредили мукотрпном послу увођења Срба у велику европску породицу просвећених народа, чиме су продужили трајање српског рода. Посматрано из угла објективног националног посматрача, они и Црква су били на истом племенитом послу. Па зашто су онда ови великани наше модерне историје били *personae non grata* за Цркву?

За њих се не би баш могло рећи да су били јеретици. Они, колико је познато, нису нападали Бога и веру у постојање Творца. Двојица од њих су у младости били итекако предани духовном животу (Доситеј је био монах, Пелагић је свршио богословију и једно време био свештеник и монах, па чак и архимандрит једног манастира у Босни), сви су били крштени, славили су крсну славу, сви били дародавци, чак и ктитори цркава и манастира. Кад се мало боље размисли тешко је да су они били у завади са својом Православном црквом. Напротив. Сви су они врло добро знали колики је значај Цркве за просвећење српског народа, па су од Цркве и тражили помоћ и подршку за своју просветитељску мисију.

Па ипак, са тешким се клетвама многих калуђера у свом животу Доситеј Обрадовић због свог просветитељства суочио, а слаба је, ретка и неискрена била подршка коју му је митрополит Стефан Стратимировић¹ из Сремских Карловаца пружао за његова национална настојања. Но Доситеј је, ипак, у односу са тим (на крају XVIII и у првој половини XIX века) најјутицајнијим Србином неупоредиво боље прошао од Вука Караџића, кога је митрополит гонио као Бог ђавола.

Патријарх Самуило Маширевић² (кога је на српски духовни трон устоличио аустријски ћесар као свог личног пријатеља) многе ће часове свог размишљања и многе полуге своје власти у другој половини XIX века усмерити не ка духовном пастирству свога рода, већ кујући паклене планове како да са јавне сцене неутралише Светозара Милетића³ и Лазу Костића⁴, српске прваке у Јужној Угарској, који су без устезања указивали на спрегу између високог православног клира и хабзбуршких власти, која је стално и много штетила српском националном питању у Хабзбуршкој монархији.

Од свих њих, међутим, несумњиво најгоре је прошао Васо Пелагић, кога је „због напада на Цркву” (пре ће бити, на бројне злоупотребе унутар црквене организације и на беспризорну раскош високог клира усред сиромашног народа), окованог у ланце, фебруара 1895. у Саборној цркви у Београду јавно рашчинио лично Митрополит београдски Михаило⁵ „уз саслужење читавог свештенства”, да би га потом преко неких својих „контаката” сместио и у лудницу. Биће, дакле, да је Црква била у завади са њима. Зашто?

Могуће је да је некога у црквеној хијерархији уплашила и заболела повреда права ексклузивитета у вођењу бриге о српском роду. Или се некоме није свиђао брз темпо просвећења Срба (иако није био нимало брз). Или је доза тога просвећења, по мишљењу неких великодостојника, била неумерена а последице по Цркву опасне⁶ (?!?!). (Можда је некоме унутар црквене хијерархије сметало на пример то што је Пелагић препоручивао да се грозница, богиње, назеб, зубобоља, шуга ... осим уз помоћ молитви, захваљујући Богу и природи, могу победити лековима и травама али и личним хигијенским настојањима оболелог и породице. Или

је можда гнев на себе навукао предлозима да се уместо понеког велелепног владичанског двора изгради и неко сиротиште или школа.) Или ... Или... И да ли су у таквом понашању неких црквених кругова речи Светозара Милетића „*Наши су архиепископи толико пута народ наш обмањивали, ствари народне хотимице заустезали и одуговлачили ...*” добиле своју потврду? Ко то може знати?

Многа су могућа питања једног другачијег, потпунијег, темељитијег, и у науци о друштву и у вери утемељенијег разматрања о разлозима нељубави дела свештенства и монаштва СПЦ према овим великанима, у које аутор ових редова из разумљивих разлога нема смелости да се дубље упусти. Он само примећује.

Домановић и чича Милован Глишић такође никако нису били по вољи црнорисцима. Гримасе на лицима неких црквених великодостојника изазивао је, кажу, сваки помен имена Јована Скерлића. У црквеним круговима, веле, није био нимало омиљен ни Бранислав Нушић, а сви знамо ко је за Србе Бен Акиба. Осим тога, он је сваки свој грех према свом роду и према Богу (ако га је имао) окајао животом свог јединог сина, који је принет на Олтар Отаџбини.

Пажљивим посматрањем тока несугласица тих људи са црквеним великодостојницима може се можда извући заједнички именилац свих тих сукоба.

Уз резерву да је можда погрешно протумачио разлоге несугласица, као и уз напомену да његово мишљење (било оно интересантно или не) никога не обавезује, аутор ових редова као заједнички именилац свих несугласица налази немирење побројаних и многих других српских великана са многим тешким обољењима српског друштва за њихових живота, па тако и са сталним и беситидним фарисејством неких достојанственика унутар црквене организације и са разним злоупотребама које су чинили разни црквени великодостојници. Јер, и знатни историјски извори говоре како многи међу слугама Божјим нису били имуни на новац, јело, пиће, па чак и на „блуд”⁷ ...

Реакције Цркве (не сметнимо с ума: појединих кругова унутар овог Божјег дома али и друштвене организације) на упућене примедбе биле су примерене прозивкама. Што су жешће прозивке биле, то је и рука Цркве (која, иако организација коју чине живи и

грешни људи, робује стереотипу сопствене непогрешивости) била снажнија и чвршћа. Пелагић је, ваљда, био најгласнији и најупорнији⁸, па је казна према њему била и најригорознија. А, надамо се да ће се читаоци сложити, онаква одмазда према Пелагићу нема баш назнаке богоугодног дела.

Но, ипак је то био обрачун живе Цркве са својим живим „противницима”.

Али зашто Црква (не рекосмо ли већ: поједини кругови унутар Ње), сада када се бори за исправљање тешких неправди које су јој деценијама наношене⁹, осећа потребу да чини одмазду чак и над својим давно мртвим „противницима”, поготово над неким чија реч одбране на, иначе, суров напад већ 129 година не може да се чује.

О чему је реч?

Двадесет и петог августа 2004. године некако стидљиво је у новинама („Блиц”) објављено да је старешина манастира Свети Ђорђе у селу Доња Сабанта код Крагујевца – архимандрит Сава, пет дана раније, као судија преког суда пресудио да се из манастирске порте избаци споменик Ђури Јакшићу, великом српском песнику и сликару роматичару, великом и бритком новинарском перу и ништа мањем националном делатнику. Да се избаци споменик који је постављен у порти манастира 1936. године (у време неспорне духовне и велике друштвене власти СПЦ у српском народу¹⁰), недалеко од школе у којој је Ђура Јакшић био учитељ. Но, народ се побунио и споменик је убрзо враћен, после личног наређења епископа Шумадијског Јована. Али упорни „заштитник вере” архимандрит Сава није одустао од свог наума.

Две године касније 14.09.2006. јавно мњење у Србији штуро је обавештено (такође у дневнику „Блиц”) да је, захваљујући чињеници да је простор око цркве и школе проглашен манастирском земљом, архимандриту Сави пошло за руком да Ђуру Јакшића протера са свога метоха. Архимандрит је, упркос четрдесет година дугој традицији, једноставно забранио на манастирском поседу одржавање културне манифестације „Липарски дани”, посвећене славном песнику и сликару, познате и признате и ван граница Србије. Овог пута црквене власти су остале неме.

Још од античких времена и многобоштва постоји јасна цивилизацијска регула да су скрнављење споменика и тежња да се поништи успомена на неког покојника једнаки убијању човека.

Који су то разлози вере, љубави према Богу, оданости Отаџбини и роду, нагнали овог Божјег „угодника” да прекрши шесту Божју заповест – „НЕ УБИЈ!” и да се окоми на мртвог Ђуру Јакшића? Који су, пак, разлози вере натерали црквене власти да занеме и пруже прећутну подршку свом „авангардном” богоборцу?

Архимандрит Сава је као разлог кажњавања покојника навео „чињеницу” да Ђури Јакшићу није место у порти манастира јер је овај за овоземаљског живота био „развратник”. Па, је ли било тако? Да ли је Ђура Јакшић, син православног свештеника из Српске Црње, заиста заслужио да буде избрисан из памћења српског народа?

Рођен 1832. године, после завршене основне српске и ниже гимназије, учио је сликање у Темишвару и Пешти. Као шеснаестогодишњак, револуционарне 1848. године добровољно ће приступити ослободилачком покрету Срба у српској Војводини и учествоваће у свим значајнијим биткама. По окончању револуције, у Бечкерек (данас Зрењанин) учио је сликарство код чувеног сликара Константина Данила. Студије сликарства покушава да настави у Бечу, где отпочиње и своје песничко делање, али ће га тешке материјалне прилике убрзо вратити кући. Учиниће још један покушај образовања одласком на студије у Минхен, али ће га беспарица и отуд брзо вратити. Године 1857. трајно је прешао у Србију, где ради као учитељ у Подгорцу, Сумраковцу, Сабанти, Рачи Крагујевачкој и Пожаревцу, те као гимназијски учитељ цртања у Крагујевцу и Јагодини. Због самосвојног карактера који није трпео подаништво, лажни морал и медиокритетство, због тешких критика упућених на рачун власти у Србији тога доба, због свог бoемског живота 1871. године отпуштен је из државне службе и са бројном породицом (имао је петоро деце) избачен на улицу. Тада оболева од туберкулозе. Године 1872. уз помоћ још једног великог Србина – Стојана Новаковића налази посао у Државној штампарији. Тамо ће остати све до своје смрти 1878. године.

У историји српског сликарства остаће упамћен по многим бриљантним сликама, међу којима се посебно издвајају слике „Девојка у плавом”, „Ноћна стража” и „Аутопортрет”. У историји српског песništва остаће упамћен као један од најзначајнијих песника српског романтизма, који је за српску књижевну баштину оставио песничке драгуље попут патриотских песама „Отаџбина”, „Стража”, „Падајте браћо”, „Две заставе” или лирских исповести „На Липару”, „Поноћ”, „Мила” ... али и као луцидни сатирични песник, који је пркосно и храбро ударао на сваку неправду у Србији свога времена.

Како је умро?

Ђура Јакшић се, истина, разболео од туберкулозе, коју му је донела немаштина. Али он није умро од болести. Мало се говори и мало ко зна да је он заправо убијен.

У току ослободилачких ратова Србије 1876-1878. године у српској војсци избила је једна афера. Ратни лиферанти – сви одреда Срби, православци, набављали су за намучену српску војску брашно помешано с песком, влажан и неупотребљив барут, неисправне топовске каписле, опанке и цокуле са ђоновима од картона и војсци продавали по баснословним ценама, богатећи се енормно на народној муци. Набавке је за војску спроводио кнежев и кнегињин миљеник, ђенерал Ранко Алимпић, надобудни, сујетни кичош слабог војничког знања и зечје храбрости, до гуше огрезао у корупцију. Чаршија је о његовим неподобштинама брујала али нико јавно није прозвао корумпираног ђенерала. Управо, нико до тешко болесног Ђуре Јакшића. У једном новинском чланку средином 1878. године Ђура је у потпуности разобличио ђенералове криминалне радње, храбро стављајући свој потпис испод запањајуће истине. Али ђенерала – криминалца није стигла заслужена казна. Чак је и напредовао до места главног инспектора војске.

Казна је стигла Ђуру Јакшића. Венерал је потплатио неке београдске мангупе који су у једној јесењој ноћи 1878. године Ђуру пресрели у мрачним ћошковима Београда и претукли. Песник је пар месеци касније од последица тих батина умро.

Чиме је, дакле, песник заслужио гнев Цркве (коју на тако „достојан” начин представља архимандрит Сава)? Да ли својим патриотизмом и сном о ослобођењу и уједињењу свих Срба? Да

ли својим просветитељским радом када у Србији једва да је било једног учитеља на двадесет хиљада људи? Да ли својим сликама и својим песмама, које могу да служе на част и песнику и његовом роду? Да ли својом борбом против угњетавања потлачених? Да ли својим гласом против неправде у српском друштву, против корупције и лоповлука? Па, неће бити. Јер, ако се не варамо, то су управо оне вредности за које се залаже и Српска православна црква.

Архимандрит Сава вели да је песник био развратан. Али тешко да ће и то бити прави разлог. Јер, шта је, на пример, пар литара Ђуриног вина, неколико песама и конобарица у скуту, ради гушења свакодневног очаја због немаштине и суочавања са злбом са којом „под руку пакост путује” на месту на коме се „лаж увек находи”, наспрам, на пример, краљ Милановог царовања бечким и берлинским коцкарницама и борделима о трошку гладних Срба? А „мудра” архимандритска глава се није сетила да се, рецимо, прослави скидањем табле у част краља Милана са главне престоничке улице.

Дакле, шта је прави разлог монаховог гнева над мртвим песником? Биће да је то болна немоћ према песниковом вазда живом прекору безобразном и одурном фарисејству многих црноризаца. Изгледа да је прави разлог архимандритовог покушаја поновног убиства Ђуре Јакшића једна давна песма – прекор, упућена монасима, која је реско сведочење о кривом путу неких наших духовних пастира, коју смо слободни да овде у целости пренесемо.

„КАЛУЂЕРИ

Глед'о сам вам метаније, кад варате Бога жива –
Гледо сам вас где се пије, где се једе и ужива.

Слуш'о сам вас кад кунете своје стадо, своје верне,
и кад тајни призовете лицемерни, лицемерне!

Глед'о сам вас – не да нисам, кад разблудом усплаттите;
Глед'о сам вас – не да нисам. Лицемери, упамтите!”

(Ђура Јакшић, 1978: 340)

Али има у науму и делу „богоборца” Саве нечег итекако злокобног, притом силно посвађаног са Христом, нечег неодољиво подсетивог на енкаведеовски бољшевизам. Гнев, тај смртни грех, који архимандрита наводи да загази у кршење шесте Божје заповести, није усмерен само ка песнику, већ и ка његовом делу. Шта је следеће? Можемо ли ускоро да очекујемо да рад' неких „виших разлога” православне вере неки духовници поцепају Ђурине слике или запале инквизиторску ломачу за његове књиге? Да ли би се песма „Отаџбина” можда прва нашла на тој ломачи, запитао бих архимандрита. И ко ће бити следећи на тој ломачи да сагори у пламену црноризачког гнева? Да ли, можда, Стеван Сремац због „Поп Ћире и Поп Спице” (то су она два свештеника које су њихови парохијани, ако је веровати Сремцу, не улудо прозвали „Поп Ала и поп Кеса”)?... Али гнев се, сигурно, ни ту не би зауставио. Он је, извесно, спремљен да погоди и све поштоваоце умног рада ових великана српске културе – дакле, већину грађана Србије, позамашну већину православног стада ...

Са изградњом модерне српске државе Православна црква је, осим неприкосновене духовне власти у Србији, задобијала и све већу друштвену моћ¹¹, док је у Краљевини Југославији достигла зеник свога утицаја на православни народ и државну власт¹². Положај врховног и неприкосновеног друштвеног арбитра без икакве (нажалост) одговорности према држави и демократском друштву у повоју, којем је Црква (из својих разлога) тежила и досезала га, стровалио се, међутим, као огроман терет на леђа Цркве, чинећи да Црква, посрћући под тим теретом, предузме многе историјски још непотврђене кораке. Можда чак вековна дистанца је потребна за правилно, трезвено сагледавање односа Цркве према Србима католицима¹³ и муслиманима¹⁴, према конкордату¹⁵, према питању употребе јулијанског календара, према напаној националној политици Александра Карађорђевића, према од стране иностраних обавештајних служби инструираном двадесетседмартговском пучу¹⁶, према потоњем крвавом грађанском рату¹⁷... (Опет напоменимо: не треба сметнути с ума – не Цркве, него појединих кругова унутар ове организације.)

Брозов тоталитарни режим је учинио бројне и тешке неправде према Православној цркви, које несумњиво и данас и сутра и док трају треба исправљати. И те неправде се последњих годи-

на, Богу хвала, итекако исправљају¹⁸. Црква у Срба поново задобија положај који је некада имала. Али ...

Рецимо да исправљање једне неправде не сме бити праћено наношењем других. Ослобођење са једне стране никако не подрозумева потчињавање са друге. Бог је истина, али да Христос није сведочио и право на избор пута ка Истини, би ли било Хришћанства (па, следствено томе, и Православља)? Да је Бог желео да сви будемо исти, можда бисмо сви били магарци или краставци. Писац ових редова је уверен да то наши црквени великодостојници разумеју и подржавају.

Откуд онда, вреди се запитати, после толиких трнопућа за СПЦ, жеља код неких Божјих слугу да своју власт потврде и наношењем неправде другима, чак и давно мртвима? Откуд онда и толико немо жмурије Цркве на све то? Откуд се на сваку добронамерну критику упућену на рачун Цркве (као живе организације, саздане од људи) отуда прети казнама, епитимијом, анатемом, егзорцизмом?

А на шта су упућене примедбе добронамерних?

Ако сваког од нас треба да заболи (а треба) свака црна неправда нанета православцу од било ког другог (сасвим сигурно, неверног) Божјег створа, како да се не побунимо против шамара који је православни свештеник ударио једном Српчету у Тутину („Курир”), што је комшији муслиману честитало Бајрам? И како да не затражимо одговор од Цркве како је упристојила тог свештеника?

Ако пролисмо толико суза од бола што нам небића руше светиње и на југу и на западу, куд, црни, сметнусмо с ума да је Божја воља да и београдску и нишку џамију чувамо као очи у глави и да о томе посебно Црква у складу са својим могућностима мора да води рачуна?

Ако сви знамо шта је са Србима негда радио усташки фратар фра Мајсторовић и многи други католички „божји угодници”, како су неки свештеници СПЦ приликом благослова ратницима за Србију сметнули с ума да их упозоре да је злочин против недужног човека и злочин против Бога, и како је Јеленко Мићевић (у монаштву „Филарет - Љубитељ врлина”) смео да се фотографише с митраљезом у рукама и како је смело да се догоди да због

тога не буде „обријан“? И да ли је Црква смела да попусти пред његовим јасним сврставањем на једну политичку страну¹⁹, кад је Србија 2000. године била надомак грађанског рата? А он је тренутно један од чланова Синода - Црквене владе.

Некако није ни логично ни Богу угодно да је противприродни блуд и противбожје дело а да сузама неколике деце и речима неколиких часних свештеника и монахиња суд (и црквени и државни) не верује него од Божје и народне правде штити несрећног Томислава Гачића (Пахомија). Није, такође, богоугодно да је архимандрит Иларион тек недавно, на једвите јаде, због блудних радњи са малолетницима, које је чинио јавно од 2001. године, осуђен пред Општинским судом у Новом Саду на годину дана затвора, а да и о том случају Црква ћути?

Ако наши пастири треба да нам буду узор за поступање у животу, како да разумемо тучу двојице свештеника у Костолцу²⁰ због поделе парохиског „плена“, у којој једном буде сломљена рука?

Ако је лакше камили кроз иглене уши него среброљупцу кроз врата раја, откуд толика раскош у владичанским дворовима и хотелски ценовници у многим црквама?

Ако све побројано и још много тога штети угледу Цркве, каља образ пастирству и збуњује стадо, зашто има унутар Цркве оних који све неправилности, чак и тешка огрешења и о Бога и о људе беспоговорно гурају под тепих заборава?

Ако ...

Приповест о жељи једног доконог, злобног и умишљеног, и не баш много мудрог (верујемо, ни образованог) калуђера да нахрани своју просту сујету, тиме што ће се о њему чути као о убици у покушају већ покојног Ђуре Јакшића, да не прети својим озбиљним последицама по народ и његову културу, била би само гротескна. Али Бог је опет био милостив. Архимандрит Сава је сам себи доделио место које му припада у историји и овог народа и СПЦ. И укаљао образ СПЦ као вековне заштитнице суштине тога народа.

Писац ових редова је, међутим, искрено уверен да архимандрит Сава ни у ком случају не сме бити, нити је право лице Срп-

ске православне цркве. Као што то сасвим сигурно нису ни Јеленко, ни Томислав, ни Иларион, ни свештеници из Тутина и Костолца, ни многи продавци и препродавци опроштајница грехова, менаџери и банкарски у мантијама. И сматра да Црква и има снаге и сме и мора да се сама заштити од таквих унутар себе.

За посао великог спремања унутар Цркве они којима је и до Српске православне цркве и до српског народа и до православља стало имају упоришта и у законима државе и у Уставу Цркве. Јер, једна од црквених кривица је владање које не доликује свештеничком чину и полагају²¹ (А шта су чинили Филарет или онај свештеник из Тутина? И шта заправо чини на мртвог Ђуру острвљени архимандрит Сава?). Црквена кривица је и увреда и клевета које једно свештено лице нанесе другом свештеном лицу²². (Има ли ту места за одговорност свештеника из Костолца?) Црквена кривица је и изнуђивање непрописне награде за свештенорадње²³. Да о зеленаштву, преварама, утајама, крађама, разбојништвима, покушајима убиства, блудним радњама и противприродном блуду²⁴ и не говоримо.

Велико спремање увек изискује и велики напор и велике бриге. И много времена и стрпљења. Тога је свако свестан. Ваљаће да правници (којих, веома добрих, унутар Цркве, хвала Богу, има) затраже благослов од Патријарха за новелирање Устава и других црквених прописа. Ваљаће да тај благослов Патријарх и подари. Било би лепо када би се и архијереји на Архијерејском Сабору са реформом црквеног законодавства сложили, макар и уз гуњњање. Пошто би било неопходно (то објективном а пажљивом оку промаћи не може) да се један део њихове безразложно огромне партикуларне власти од њих одузме и додели независним црквено-судским органима. Црквено-судским органима који би били бирани од стране Светог архијерејског сабора за сваку епархију и не би зависили од добре воље појединих епископа и архијерејских намесника. Дакле, да се одузме део епископске власти, макар само у избору епархијских заступника тужбе и судија епархијских судова²⁵ и самом црквено-судском поступку. За праведност црквено-судског поступка то би био велики корак. Са друге стране, дух времена би био задовољен (а Црква никако не сме против духа времена) ако би се ригидна претпоставка кривице, заменила претпоставком невиности као начелом црквено-судског поступка.

Рашчишћавање саме Цркве са оним својим достојанственицима који урушавају њен углед неће, сасвим сигурно, унизити Цркву, неће јој умањити углед међу народом, неће је стровалити у благо и прашину. Напротив, издићи ће је изнад свега злог и нечасног које сада притиска Србију, повећати јој неспорни углед и пружити јој снагу да се изнова приближи свом онеспокојеном и обезнањеном верујућем стаду и заузме место које јој овде историјски припада.

Црква, наравно, има моћ и да ништа не поради ради умивања свога лица. Али тада ...

О томе другом приликом.

Endnotes:

¹ Стефан Стратимировић (1757 – 1836), био је Митрополит карловачки од 1790. до 1836. године. Године 1791. основао је Карловачку гимназију, године 1794. Карловачку богословију и 1797. године Благодејаније (*Stefaneum*) – дом за полазнике Гимназије и Богословије. Био је велики противник Доситејевих просветних реформи и непомирљиви непријатељ Вукове борбе за народни језик.

² Самуило Маширевић (1804 – 1870), пореклом из Сомбора. На српски патријаршијски трон дошао је, упркос противљењу православног клира, уз помоћ аустроугарске круне, 1864. године. Пошто је изабран уз притиске на чланове Синода и постављен царским декретом, српски патријарх био је до 1870. године.

³ Светозар Милетић био је велики критичар избора Маширевића за патријарха. Противећи се избору Маширевића, Милетић је једном приликом изјавио: „*Наши су архијереји толико пута народ наш обмањивали, ствари народне хотимце заустезали и одуговлачили, да се збиха многи побојати морадоше да ће и наши новоизабрани поглавар црквени онако исто поступати, као и многи његови предшественици*”. Види: Никола Петровић, *Светозар Милетић*, Нолит, Београд, 1958, стр. 103.

⁴ „Слободоуман и проницљив, сукобиће се и са окоштаним високим црквеним круговима, огрезлим у фарисејство, похлепу и раскалашност, па ће међу црквеним великодостојницима, на челу са самим октроисаним патријархом Самуилом Маширевићем, стећи велике противнике.” –преузето из: Дејан А. Милић, *Српски политички говор модерног доба*, Службени гласник РС, Београд, 2006, стр. 168.

⁵ Митрополит Михаило (мирско име Милоје) Јовановић (Сокобања, 1826 – Београд, 1898) био је Митрополит београдски у два наврата, од 1859. до 1881. године (када га је из Србије протерао краљ Милан) и од 1889. до своје смрти, 1898. године. Иако важи за једног од најагилнијих просветитеља и најбољих организатора унутар СПЦ, притом и за човека благе нарави, према Пелагићу није имао милости.

⁶ Мишљење је многих властодржаца (којих је, неспорно било и у Цркви) да се неук и непросвећен народ најлакше држи у покорности, што је историјски неутемељено мишљење.

⁷ Схваћен на начин како је овај грех сама Црква поимала.

⁸ Пелагић је 1891. године написао и у Београду објавио „Посланицу Богу или предлог побожним народима”. Тим памфлетом, испод којег се потписује као „Архимандрит у оставци и бивши професор и ректор Бањалучке богословије”) и још неколицином других сличних памфлета Пелагић се оштро размислује са многобројним неправилностима у оквиру црквене јерархије. Види, Васо Пелагић, *Избрани стиси*, Свјетлост, Сарајево, 1955, стр. 11 – 33.

⁹ Аутор ових редова згрожен је над великим страдањем православног свештенства и монаштва, као и православних мирјана за време Другог светског рата, као и током педесетогодишње владавине комуниста у бившој Југославији. О томе више у: Саво Б. Јовић, *Утамничена Црква*, ПМШ при Храму Светог Александра Невског у Београду, Београд, 2002; Саво Б. Јовић, *Свети исповедник Варнава, епископ хвостански*, друго издање, Информативно – издавачка организација СПЦ, Београд 2005, и др.

¹⁰ У време патријарха Варнаве Росића, великог заштитника православља.

¹¹ На залагање кнеза Милоша у Србији је 1831- 1832. године успостављена Аутономна црква у односу на Цариградску патријаршију, у рангу Митрополије, док је Српска православна црква (у рангу Митрополије) постала аутокефална на основу томоса Цариградског патријарха Јоакима Трећег 1879. године. Године 1920. обновљена је Пећка патријаршија. У Кнежевини и Краљевини Србији православље је била државна вера. О томе види: Димшо Перић, *Црквено право*, Досије, Београд, 1999, стр. 240 -249.

¹² Ексклузиван положај Српске православне цркве регулисан је Митровданским Законом о Српској православној цркви од 8. 11. 1929. године (види „Службене новине Краљевине Југославије” бр. 269/16.11.1929.), на основу ког закона је 1931. године донет и Устав СПЦ, који је уз одређене измене и данас на снази.

¹³ У XIX веку (Матија Бан, Валтазар Богишић, Медо Пуцић) и почетком XX века (Иво Андрић, Звонимир Вучковић ...) велики број католика у Далмацији, Славонији и Босни изјашњавао се у погледу националне припадности као Срби католичке вероисповести. Неодређен став СПЦ према том живљу довео је до тога да међу католицима на крају XX века нема готово никога ко би се национално изјаснио као Србин.

¹⁴ Слична ситуација била је и међу муслиманима у Босни, Херцеговини и Рашкој области. (Као Срби мухамеданске вере изјашњавали су се многи интелектуалци, попут др Мехмеда Спахе, Мехмеда Меше Селимовића, Скендера Куленовића и др.)

¹⁵ Понајпре од историчара унутар саме Цркве морало би се народу објаснити који су то разлози нагнали Синод и Патријарха 1937. године да се жестоко успротиве Конкордату између Краљевине Југославије и Ватикана, поготово ако се зна да је Краљевина Србија имала Конкордат са Ватиканом 1914. године, који је потврђен Одлуком Народне скупштине Краљевине Србије од 26. 07. 1914. године

(Закон о конкордату између Краљевине Србије и Свете Столице објављен је у „Српским новинама” бр. 199/1914)

¹⁶ Патријарх Гаврило Дожих и Синод су, упркос добром познавању безизлазне ситуације у којој се земља налазила, свесрдно подржали пуч. Патријарх се чак преко радија обратио народу, са позивом да „уз веру у царство небеско” поведе рат против Хитлерове Немачке, рат који ће Србе стајати више од милион жртава.

¹⁷ И сам клир СПЦ био је горко политички подељен. Иако је највећи број свештеника и монаха подржавао равногорски покрет, добар број подржавао је Недића и Љотића (сам епископ Николај Велимировић говорио је над одром Димитрија Љотића априла 1945. године у Илирској Бистрици), али су многи свештеници били припадници и комунистичког партизанског покрета (прота Смиљанић, поп Владо Зечевић, прота Јевстатије Караматијевић и др.)

¹⁸ Законом о Црквеним и верским заједницама, који је донет 20. априла 2006. године, регулисан је и положај СПЦ. (Види „Службени гласник РС” бр. 36/2006)

¹⁹ Владика Филарет је од средине 1999. године до петооктобарских промена 2000. године у више својих интервјуа експлицитно подржао режим Слободана Милошевића.

²⁰ То се догодило средином 2006. године. У више наврата о случају је писано у дневном листу Куир.

²¹ Чл. 214, ст. 1, тачка 2, Устав СПЦ, друго издање Светог Архијерејског синода, Београд, 1957.

²² Чл. 214, ст. 1, тачка 4, Устав СПЦ, друго издање Светог Архијерејског синода, Београд, 1957.

²³ Чл. 214, ст. 1, тачка 5, Устав СПЦ, друго издање Светог Архијерејског синода, Београд, 1957.

²⁴ Сва наведена дела санкционисана су и Кривичним закоником РС, а њих санкционишу и Правила и поступак за црквене судове СПЦ од 1961. године. Види: Димшо Перић, *Црквено Право*, Досије, Београд, 1999, стр. 117; Бранко А. Цисарж, *Црквено право I и II*, Српска православна богословија, Београд 1973;

²⁵ Ако је архијереј – епископ неприкосновен у избору чланова Епархијског суда сасвим је логично оклевање чланова тог суда да поступа у предмету против самог архијереја, што се сасвим очигледно показало у случају Томислава Гачића.